SECURITATEA JURIDICĂ VERSUS CONSTITUȚIA VIE (CONSTITUTION VIVANTE)

LEGAL SECURITY VERSUS THE LIVING CONSTITUTION (CONSTITUTION VIVANTE)

CZU: 340.12:342.7:342.4 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.17**

Elena ARAMĂ,
ORCID: 0000-0002-6406-3743
e-mail: aramaelena@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *The issue of building the rule of law highlights the correlation of the state role in ensuring legal security. The security of legal relations as part of legal security and – more broadly – of security in general is a major obiective for a contemporary state. In this context, the problem of the evolution of the legal system along with/following the development of the society appears as one that is difficult to manage. The theory of the living Constitution and its development puts the beginning of the solution of this dilemma in the humanist, democratic and protective spirit for the rights of individuals. Appearing on American soil, the theory was also received in Europe. The Italian Constitutional Court has developed methods and techniques of constitutional interpretation that take into account changes in society.*

Keywords*: legal security, living Constitution, constitutional interpretation, originalists, followers of the living Constitution Theory.*

Rezumat. *Problema edificării statului de drept scoate în evidență corelarea rolului statului în garantarea securității juridice. Securitatea raporturilor juridice ca parte a securității juridice și mai larg – a securității în general, este un obiectiv major al unui stat de drept. În acest context apare problema evoluției sistemului dreptului odată cu / în urma dezvoltării societății ca fiind una greu de gestionat. Teoria Constituției vii și a dezvoltării sale pune începutul rezolvării acestei dileme în spiritul umanist, democratic și protector pentru drepturile persoanelor. Apărută pe teren american, teoria a fost acceptată și în Europa. Curtea Constituțională a Italiei a dezvoltat metode și tehnici de interpretare constituțională care țin cont de schimbările în societate.*

Cuvinte-cheie: *securitate juridică, Constituție vie, interpretare constituțională, originaliști, adepții teoriei Constituției vii.*

INTRODUCERE

Într-o optică de securizare a raporturilor juridice pare că nu este loc pentru alăturarea celor doi termeni din titlu ori mai bine zis că este o contradicție în termeni, căci, pe de o parte, securitatea reclamă stabilitate, iar Constituția vie înseamnă mișcare, dinamică. Lumea contemporană este nesigură: pandemii, terorism, războaie, crize economice, catastrofe ecologice, consecințe ale accidentelor nucleare, amenințările din partea unor

inginerii biogenetice, tehnologii informaționale - toate acestea generează sentimentul de neliniște, iar răspunsul la amenințare poate fi agresivitatea sau frica, ceea ce, la rândul său, afectează securitatea. Securitatea în general, se traduce într-o stare de spirit a oamenilor – de liniște sufletească, tendința spre o dezvoltare armonioasă și lipsită de pericole, dar aceste obiective individul singur nu le poate realiza, de aceea, dat fiind faptul că omul este o ființă socială, pentru a atinge aceste stări intervine statul, pentru care asigurarea securității este obiectivul și finalitatea supremă.

MATERIALE ȘI METODE

Pentru realizarea acestui studiu am utilizat lucrări ale autorilor francezi și italieni care pornesc de la teoria realistă a dreptului. Autorul francez J. Chevallier [1] în articolul L Etat de droit au defi de l Etat securitaire vede intervenția statului ca fiind ilustrată de trei figuri: cea a judecătorului (statul de drept), a polițistului (protecția ordinii interne a societății) și a ostașului (protecția contra agresiunii externe). Dintre cele trei figuri în cazul securității juridice ne interesează în primul rând cea a judecătorului, indiferent dacă este judecător constituțional sau ordinar.

O clarificare succintă mai întâi: securitatea juridică este deseori definită ca evazivă, dar seducătoare, prin apelul la antipodul său: insecuritatea juridică. Astfel, putem defini securitatea juridică ca fiind calitatea unei ordini de drept ce garantează individului încredere în ceea ce constituie dreptul la un moment și ceea ce, după toate probabilitățile, va fi dreptul în viitor. Securitatea este situația obiectivă caracterizată prin lipsa amenințărilor, înfruntarea definitivă a pericolelor, afirmă F. Gros [2].

În al doilea rând, nu poți vorbi despre Constituția vie, dacă nu pornești de la conceptul dreptului viu. Iar autorul expresiei dreptul viu este Eugen Ehrlich, profesor la universitatea din Cernăuți, care într-o lucrare publicată în 1913 a folosit termenul dreptul viu ca drept al societății în opoziție cu dreptul în vigoare, ca dreptul legislatorului, făcând referire la obiceiurile juridice din Bucovina, în care locuiau români, ucraineni, nemți etc., în total reprezentanții a 8 etnii. Dreptul trebuie privit în raport cu societatea în care s-a desfășurat viața națională. Principiul pe care se bazează alcătuirea societății este în raport intim cu viața economică, socială și prin acestea cu viața națională care este în continuă schimbare.

Centrul de gravitate a dezvoltării dreptului nu se află în legislație, jurisprudență sau doctrină, considera E.Ehrlich, ci în societatea însăși. Legislația trebuie să fie bazată pe cercetările științifice ale vieții sociale. Astfel pentru elucidarea subiectului am recurs la metodele de interpretare a dreptului, la metoda calculului defectelor normative care evidențiază situații la limita legalității, arătând că pot fi norme neconforme cu Constituția, dar valide.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

La argumentele invocate mai sus trebuie de adăugat încă unul: trebuie avut în vedere specificul Constituției.

Constituția nu este un text oarecare, ci unul special. Autorul Otto Pfersmann arată 4 trăsături ale Constituției: caracter ideologic, nedeterminat, general, vag [3].

Interpretarea constituțională este pluralistă în sensul pluralității de interpretatori, dar și de interpretări. Și nu este vorba doar despre interpretări date de doctrinari, universitari, ci chiar de cele dinăuntrul Curții Constituționale, atunci când se prezintă de unii judecători constituționali opinii separate.

Sunt invocate trei argumente în susținerea ideii caracterului special al interpretării constituționale:

1. Ierarhia normelor juridice care ajunge până în vârful piramidei (Hans Kelsen) – Constituția.
2. Caracterul vag al normelor constituționale.
3. Argumentul dificultății morale pentru interpret. Interpretările pot fi diverse și adesea incompatibile.

Interpretarea este o operațiune identificabilă și distinctă, dar sunt și alte operații pe care unii le leagă de interpretare: explicație, transformare tematică, aplicare decizională, execuție expresivă, apreciere axiologică. Teoriile hermeneutice ale interpretării au insistat asupra diferenței care se instituie între text și ceea ce ei numesc interpretare. Teoria Constituției vii afirmă un decalaj inevitabil și o proximitate intimă între text și referință [4].

Autorul Otto Pfersmann a introdus distincția între validitate juridică și conformitate juridică, afirmând că validitatea juridică nu se suprapune conformității juridice, ci este un element al ei.

Potențialul științific pe care această distincție îl oferă poate fi valorificat în cazul interpretării constituționale. Introducerea în analiza juridică a dimensiunii pluridimensionale a dreptului presupune identificarea științifică a normei juridice prin interpretare analitică. Trebuie să avem reguli de identificare și comparare a raportului specific de conformitate. Este important raportul între drept cum el trebuie interpretat și maniera în care a fost concretizat. Autorul Regis Ponsard propune utilizarea analizei juridice pluridimensionale care nu este un moralism juridic, dar care doar oferă mijloace de a cunoaște și înțelege.

Recurgerea la o metodă sau alta nu este neutră, ci configurează rolul judecătorului constituțional în sistemul politic.

Autoarea Aurelie Duffy-Meunier socoate că dimensiunea educațională a deciziilor de interpretare a Constituției este demonstrată prin aceea că acestea se impun instanțelor, Parlamentului, guvernului.

Ideea exprimată de Aurelie Duffy-Meunier [5] conform căreia Curtea Constituțională poate până la un anumit punct să modifice Legea sub pretextul de a o face compatibilă cu Constituția cu scopul de unificare a ordinii juridice, numai că determinarea acestui punct pune întrebări suplimentare. În acest demers este vorba de alegerea metodelor de interpretare, astfel încât rezultatul să fie apariția alături de constituția scrisă a unei alte constituții care o integrează pe cea scrisă în timpul său. Al doilea obiectiv urmat în procesul de interpretare constituțională este stabilirea raportului fapt/normă, care există și

în cadrul controlului de constituționalitate. Încălcarea Constituției poate rezulta dintr-o evidentă contradicție cu motivele de fapt, care înglobează atât contextul social, cât și economic și științific. Pentru a stabili impactul faptelor asupra constituționalității autorul italian Pardini insistă [6] asupra influenței contextului constituțional în cazul interpretării Constituției și a relației de constituționalitate a legii cu Constituția. Relația fapt social/ drept, fapt social/Constituție, Constituție/ drept este demonstrată de autorul J.-J. Pardini. În acest proces de demonstrare, el se axează de două etape: raportul fapt social- norma legii și apoi norma legii – normă constituțională. Doctrina italiană chiar a distins între legea legislativă în vigoare și legea vie socială, distincție care relevă interacțiunea dintre formulele juridice și contextul social- economic în care ele sunt înserate.

Judecătorul constituțional , ca orice om, trăiește într-un anumit timp și loc, într-o anumită realitate, de care el, conștient ori inconștient, ține cont. În Italia drepturile sociale sunt în mod necesar condiționate de starea finanțelor publice, astfel încât implementarea lor nu poate evolua decât în funcție de timp și de resursele disponibile. Evoluția contextului social trebuie să aducă după sine actualizarea standardelor instituționale. În acest sens se vorbește de adaptarea Constituției la fapte și despre Constituția vie. Revirimentul jurisprudenței constituționale este manifestarea cea mai frapantă a unei Constituții vii. Practica jurisprudențială italiană nu este singulară în Europa.

CtEDO a dat interpertări evolutive, ținând cont de transformările de mentalități, schimbările sociale, evoluțiile tehnico-științifice, progresele medicale.

În aceeași direcție se plasează marja națională de apreciere pe care CtEDO le-o recunoaște sistemelor juridice naționale în favoarea adaptării sale la realitățile economice, sociale, culturale și juridice ale statului în cauză.

Autorul Marin Voicu, fost judecător la CtEDO, arăta că viziunea strategică a CtEDO – de a nu privi textele CEDO ca ceva încremenit în timp, la data elaborării lor, ci a le da viață contemporană ca elemente vii ale unei arhitecturi majore a drepturilor fundamentale, dând o interpretare dinamică în acord cu realitățile vieții [6], adică și CtEDO este apropiată de efectele teoriei Constituției vii, avem în vedere interpretările pe care le face Convenției EDO care în mod similar ca și o Curte constituțională apără drepturile persoanelor [7] .

În cadrul tehnicilor de interpretare constituțională se deosebește controlul de constituționalitate pe calea excepției de neconstituționalitate și interpretarea Constituției. În caz de excepție este vorba despre un control asupra practicilor judiciare de aplicare a legii, adică a ceea ce s-a produs deja, iar în caz de interpretare are loc controlul asupra legii însăși, adică în mod abstract, ceea ce se poate produce prin aplicarea acelei legi.

Doctrina franceză de asemenea abordează subiectul Constituției vii, astfel chiar în Dicționarul de drept constituțional autorul Dominique Rousseau a reiterat faptul că sensul prevederilor constituționale nu este fixat o dată și pentru totdeauna, ci este permanent redefinit [8].

Teoria Constituției vii a apărut pe teren american, dar în privința ei există 2 curente doctrinale: Originaliștii, care consideră că trebuie avute în vedere semnificațiile norme-

lor constituționale pe care le-au împărtășit părinții fondatori, astfel încât interpretarea să se facă în sensul și intenția inițială, pe când oponenții originaliștilor sunt cei ce consideră că uneori sensul vechi este politic inacceptabil, că părinții fondatori special au introdus formule largi și flexibile pentru a crea un document dinamic și viu, pentru ca Constituția să poată evolua cu timpul.

Jack Balkin, profesor la Yale, în lucrarea sa „Le constitutionalisme americain. Audela de la Constitution des origins et de la Constitution vivante”, tradusă în franceză și publicată în 2016 (Constituționalismul american. Dincolo de Constituția originilor și de Constituția vie. Paris: Dalloz, 2016) caută o a treia cale, considerând că nu metodele de interpretare și construcțiile constituționale le desparte pe cele 2 tabere, ci le unește apărarea teoriei democratice [9].

Apărută în context american, această doctrină a constituționalismului a fost îmbrățișată și în Europa, în special, în Italia.

În studiul său Marion Polidori a punctat faptul că pentru Constituția vie este important de observat funcționarea concretă a ordinii juridice și cum se articulează diferite organe constituționale. Întrebarea care se pune este de a ști care este corelația dintre puterea politică și Constituție, întrebare foarte dificilă.

În acest sens Constituția Italiei a fost numită Constituție deschisă care așteaptă de la legiuitor să fie completată de alte surse. Deci, Constituția vie nu o îndepărtează pe cea scrisă, ci coexistă cu ea. Puterea politică, partidele formează Constituția vie, consideră Marion Polidori [10].

Cutea constituțională a Italiei folosește termenii de jurisprudență dominantă, sensul actual al normei, semnificația dobândită în realitatea juridică vie.

Doctrina italiană a făcut distincția între norme constituționale de aplicare imediată și norme cu eficacitate amânată, care trebuiau completate cu alte norme și lăsau loc de interpretare și formare de practici constituționale. Desigur puterea politică ar putea interpreta în folosul său Constituția, dar o Curte Constituțională independentă trebuie să evite așa ceva, însă ne amintim de vara anului 2019 în Moldova și de decizia Curții Constituționale care în mod clar sprijinea prin modalitatea interpretării o anumită forță politică, adică în cazul concret era vorba de fapt de o suprainterpretare, care, în esență, înseamnă o distorsiune interpretativă, o denaturare.

Constituția este înainte de toate un obiect al teoriei politice care a fost pusă în aplicare pe parcursul timpului de aproape toate națiunile, esența precedă existența. Constituția nu e un text ca altele, de aceea și interpretarea ei este specifică [11].

Interpretarea depinde de o preînțelegere- Dilthey, există presiunea istoriei asupra interpretului. Autorul citat deosebea schimbarea Constituției care se schimbă cu timpul fără a revizui și revizuirea Constituției, adică prin interpretare.

Curtea Constituțională italiană aduce contextul social în interpretarea Constituției, chiar și asupra efectelor actelor legislative asupra societății. Curtea italiană a precizat că nu poate face abstracție de efectele sociale pe care legea le-a produs sau este susceptibilă să le producă în realitățile vieții. Legătură între liniile directoare constituționale și

realitatea faptelor este una indestructibilă. Implementarea normelor constituționale este uneori adaptată la contextul social, alteori condiționată de acesta.

CONCLUZII

În rezultatul expunerii unor poziții a doctrinei și a unor fragmente din practica constituțională italiană, precum și a analizei acestora, putem polemiza referitor la faptul, dacă aceste idei pot/nu pot fi aplicate direct în cazul Constituției Republicii Moldova, care este tânără, iar modalitatea de elaborare și adoptare a avut loc în împrejurări deosebite: lipsa experienței democratice, omiterea etapei de aprobare a Constituției prin referendum etc. Cu toate acestea, teoria Constituției vii nu este una inutilă pentru spațiul nostru constituțional. Această concluzie se desprinde în primul rând din experiența italiană, dar și din experiența relativ redusă pe dimensiunea istorico-temporală a Curții Constituționale a Republicii Moldova și se legitimează prin tendința permanentă de a răspunde necesităților societății în continuă schimbare, tendință, căreia i se dă curs în special prin activitatea de legiferare, dar și prin cea de aplicare și interpretare a dreptului, un impact special având activitatea organului de control al constituționalității legilor.

REFERINȚE

1. J. Chevallier, L Etat de droit au defi de l Etat securitaire. În: Le droit malgre tout. Hommage a Francois Ost. Presse universitaire de Saint -Louis, 2018. În: https://hal.science/hal-02937034/document
2. F. Gros, Le principe Securite, Paris: Galimard, 2012, p. 52.
3. Otto Pfersmann. Le sophisme onomastique: changer au lieu de connaitre. L interpretation de la Constitution. In: F. Melin-Soucramanien, L interpretation constitutionnelle, Paris: Dalloz, 2005, p.34-35.
4. Regis Ponsard, Les moyens d'une analyse scientifiquement et juridiquement critique :l'exemple de l'étude des décisions du Conseil constitutionnel. În:https://www.persee.fr/doc/aijc_0995-3817_2016_num_31_2015_2336
5. Aurelie Duffy-Meunier La reforme de la motivation des decisions du Conseil Constitutionnel a l epreuve des modeles etrangers: l exemple du Royaume Uni. În: https://www.cairn.info/revue-les-nouveaux-cahiers-du-conseil-constitutionnel-2017-2-page-45.htm
6. J-J. Pardini Realism et le controle de constitutionnalite en Italy. Disponibil pe: https://www.conseil-constitutionnel.fr/nouveaux-cahiers-du-conseil-constitutionnel/realisme-et-controle-dnormães-lois-en-italie J.-J. Pardini, La jurisprudence constitutionnelle et les faits. În: -https://www.conseil-constitutionnel.fr/nouveaux-cahiers-du-conseil-constitutionnel.fr/ la-jurisprudence-constitutionnelle-et-les-faits
7. Marin Voicu. Jurisprudența – expresia vie a normei juridice și fundamentul construcției normative. În: https://www.juridice.ro/essentials/6657/jurispru-

denta-expresia-vie-a-normei-juridice-si-fundamentul-constructiei-normative
8. Dominique Rousseaux, La Constitution , în: O Duhamel, Y. Meny, Dictionnaire du droit constitutionnel, 1992, PUF, p. 21
9. J. Balkin, Le constitutionalisme americain. Au-dela de la Constitution des origins et de la Constitution vivante. Paris: Dalloz, 2016.
10. Marion Polidori. La constituion vivante sous l angle du constitutionalism italien contemporain. În: https://www.cairn.info/revue-civitas-europa-2014-1-page-213.htm
11. Mathieu Carpentier, Interpretation constitutionnelle – est-elle specifique? În: https://hal.science/hal-03156183/document

NOTĂ. Comunicare elaborată în baza Proiectului Instituțional *„ Consolidarea mecanismelor socio-economice și juridice de asigurare a bunăstării și securității cetățenilor (CONSEJ)”* în cadrul Laboratorului de Cercetare Științifică *„Drept Public Comparat și e-Guvernare”,* Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova.